

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Realizacja kategorii świadka we współczesnym literackim języku macedońskim na przykładzie tekstów prasowych

Author: Magdalena Błaszak

Citation style: Magdalena Błaszak. (2009). Realizacja kategorii świadka we współczesnym literackim języku macedońskim na przykładzie tekstów prasowych. W: M. Cichońska (red.), "Kategorie w języku: język w kategoriach" (S. 122-129). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MAGDALENA BŁASZAK
Katowice—Sosnowiec

Realizacja kategorii świadka we współczesnym literackim języku macedońskim na przykładzie tekstów prasowych

Charakterystyczne cechy systemu gramatycznego każdego języka poznajemy dzięki kategoriom gramatycznym. Jest to zespół „wzajemnie wykluczających się funkcji gramatycznych, przysługujących wszystkim członom danej części mowy i wyrażanym za pomocą określonych wykładników morfologicznych” (*Encyklopedia...*, 1999: 290). W terminologii macedońskiej przedstawiane są jako „општопознати значенски карактеристики на автосемантичките зборови, изразени со затврдени јазични форми. Тие можат да бидат морфолошки и синтаксички” (МИНОВА-ЃУРКОВА, 2003: 152). W niniejszym artykule skupiłam się głównie na zaprezentowaniu kategorii świadka występującej w języku macedońskim, ze względu na to, że zjawisko to nie ma wyraźniejszego charakteru w języku polskim ani wyspecjalizowanych wykładników kategoryalnych. Realizacja kategorii świadka w języku macedońskim powiązana jest z pojęciem określoności i nieokreśloności oraz modalności, dlatego także na te fakty zwróciłam uwagę.

W języku macedońskim, oprócz terminu kategoria świadka, stosuje się też pojęcia: strona nieświadka, tryb informacji przekazanej, dubitativ czy imperceptywność, określana także rodzimym terminem: *прекажаноста*, *прекажано дејство*, *категоријата на сведок*.

Imperceptivus definiowany jest jako „wykładnik semantycznego trybu problematycznego, ponieważ służy do zawieszania asercji — mówiący używając go, komunikuje, że nie odpowiada za prawdziwość wypowiedzianych treści. Używa się go do oznaczania zdarzeń i faktów nie obserwowanych bezpośrednio przez mówiącego, lecz znanych mu z relacji innych osób” (*Encyklopedia...*, 1999: 247).

W macedońskim językoznawstwie L. Minowa-Gurkowa opracowała podział kategorii *прекажаност*, wyróżniając w jej obrębie:

- *ренаратив*,
- *имперцептив*,
- *коментатив* (МИНОВА-ГУРКОВА, 2000: 75).

Z.K. Szanowa natomiast określa kategorię *прекажаност* i *адмиратив* „jako kategorie semantyczne, które tylko częściowo posiadają samodzielną formę morfologiczną, a elementem decydującym o tym jest kontekst” (por. МИНОВА-ГУРКОВА, 2003: 168). Nadawca treści może je przekazywać w sposób neutralny lub stosując określone środki, wyrażać brak zgody (*инвертатив*), zdziwienie (*адмиратив*) i wniosek (*конклузив*), na przykład:

А бре, вие сте биле јунаци!

И треба да се храни. — Ему... треба, како не требало?!

Autorzy *Słownika polsko-macedońskiego* używają pojęcia kategorii postawy, definiując ją jako „kategorię właściwą czasownikowi, pozwalającą wyrażać akcję jako określoną lub nieokreśloną, zależnie od tego, czy mówiący ściśle lokalizuje ją w czasie, osobiście był jej świadkiem i/lub chce takie wrażenie narzucić rozmówcy, czy przeciwnie, na przykład: *Toj рече дека... Он powiedział, że... wobec Велат дека тој рекол... Мовиј, że он рзекото powiedział...*” (*Македонско-полски и полско-македонски речник*, 1990: 332).

U. GAJDOWA, badając modalność w języku macedońskim, zwraca uwagę na konstrukcje, które mają na celu pokazanie niepewności, powątpiewanie czy dystans wobec przekazywanych treści. Określa je jako **kategorie statusu**, inaczej zwane *дистантив*, *имперцептив*, *дубитатив*, *инференцијал*, *адмиратив*, *медијатив*. Bez względu na obiektywną rzeczywistość to mówiący podejmuje decyzję, w jaki sposób przedstawiać wydarzenia. Użytkownik języka macedońskiego nie waha się, wybierając formy, których powinien użyć, opisując wydarzenie, którego nie był świadkiem: *Ме известија / слушнав дека*:

Вчера дошол Петар, ги оставил книгите и веднаш си заминал, зашто морал да патува за Велес.

W sytuacji, gdy zwiększa się dystans w stosunku do opowiadanego wydarzenia, jednocześnie zwiększa się ekspresywność i mówiący wyraża swe wątplenie, zdziwienie itp.:

И тој бил човек, И таа знаела да вози кола!

Tego typu zdania mogą znaleźć się na osi czasu w strefie przeszłości lub teraźniejszości — to kontekst określa orientację czasową (por. ГАЛДОВА, 2002: 125).

W języku polskim i macedońskim stosunek mówiącego do przekazywanej przez niego informacji może być wyrażany w różny sposób. W języku polskim korzysta się wyłącznie ze środków leksykalnych typu: *rzekomo, prawdopodobnie, sądzę, myślę, wydaje mi się* itp. Język macedoński natomiast umożliwia wyrażenie swej postawy wobec opisywanego wydarzenia przez użycie odpowiednich form czasu. Ich dostosowanie jest uwarunkowane wieloma czynnikami. Czynnikiem decydującym jest osoba mówiąca i forma stylistyczna wybranej przez nadawcę treści — inne formy czasu przeszłego będą używane w prozie, inne w przypadku opowiadań czy pieśni narodowych.

System czasów języka macedońskiego jest systemem bogatym zarówno pod względem liczby form, jak też znaczeń i możliwości użycia. W ramach kategorii świadka stosuje się najczęściej formy czasu *минато неопределено време, идно-прекажано време*, a także konstrukcje *сум* i *имам* z l. formą. O odpowiednim użyciu jednej z form decydują zależności czasowe występujące w języku. Przekazując informację podaną w aoryście, a także formom czasu teraźniejszego i *имперфект* odpowiada *минато неопределено време*, na przykład:

*Тие **патувале** со кола.*

*Охридскиот музеј тој го **посетил** двапати.*

*Дали си ги **разгледал** културо-историските споменици во градот?*

Do przekazywania informacji w znaczeniu *идно* i *минато-идно* oraz czynności powtarzających się w języku macedońskim służy czas *идно прекажано време* — czas złożony z partykuły *ке* i formy czasu *минато неопределено*, na przykład:

*Тој **ке** ни дојдел утре на гости. Од што **ке** му текнело, тоа **ке** сторел.*

*Јас **ке** заминам на службен пат следната недела — Јас **ке** сум заминел на службен пат идната недела.*

*Утре **ке** отпатувал за Белград — Утре **ке** си отпатувал за Белград.*

*Вие **ке** патувате со авион — Вие **ке** сте патувале со авион.*

Dla konstrukcji *има* + perfekt lub *има* + plusquamperfekt w obrębie kategorii świadka zastosujemy formę *минато неопределено* czasownika posiłkowego *има*. Wybór odpowiedniego czasu związany jest także z charakterystyką modalną zdania, czyli stosunkiem mówiącego do opisywanych zjawisk. Może on opowiadać w odpowiedniej formie o zdarzeniach, które zna ze słyszenia — *Дошол Пемпе*, ale może także tak ująć opowieść o zdarzeniach, w które wierzy, choć są dla niego bardzo zaskakujące — *Тој бил лекар!* W tej samej formie może podawać opinie na swój temat, przekazane przez innych — *Јас сум бил пијаница!*, *Тој **ке** ме учи дека сум немал право така да постапам!*

Do przekazywania informacji na temat wydarzenia, które zostało nam opowiedziane przez inne osoby, używamy form czasu *минато неопределено време*. Najbardziej sytuacja taka występuje w przypadku czasownika użytego w pierwszej osobie, ponieważ z jej pomocą opowiada się o wydarzeniach, w których osoba brała udział. Mimo to, także tu możemy się spotkać ze zjawiskiem imperceptywności — w wypadku przekazywania wiadomości o nas, które były nam przedstawione przez inne osoby. Występują tu dwa przypadki:

1) gdy zgadzamy się z przekazanymi informacjami, ponieważ nie możemy stwierdzić, czy tak było naprawdę, na przykład:

Ми кажувала мајка ми, кога сум била мала, често сум ги гледала птиците,

Сум имал одвај две години кога татко ми не оставил и заминал во странство.

W tym przypadku osoba opowiadająca nie pamięta, czy rzeczywiście tak było lub całkowicie się z tym zgadza.

2) gdy osoba opowiadająca zajmuje osobiste — ironiczne lub nie — stanowisko na temat tego, co zostało o niej powiedziane:

Јас сум му ги зел книгите!

Często spotykamy się ze zdaniami, w których forma 2. czy 3. osoby wiąże się z formą osoby 1., która już oznacza bezpośrednie stwierdzenie — *Tu си дошол, ама јас не сум била дома*. Czas *минато неопределено* stosowany jest także na ogół w opowiadaniach ludowych, rozpoczynających się zwykle formułą *Си бил еден...* Lecz w dalszej części opowiadania możemy zauważyć, że autor celowo zmienia formy czasu przeszłego, stosując zarówno określone, jak i nieokreślone, tym samym oddając swe stanowisko wobec opisywanego wydarzenia. Chwilami możemy mieć wrażenie, że akcja rozgrywała się na oczach opowiadającego, podczas gdy kolejne zdanie zawiera już formy właściwe opowieści.

Do opisywania i przekazywania informacji o wydarzeniach możemy w języku macedońskim użyć również formy czasu zaprzeszczonego — *предминато време* — ale tylko wtedy, gdy forma czasownika pomocniczego sprowadzona jest do roli elementu stylistycznego. Najwyraźniej jest to widoczne w przypadku użycia dla wszystkich osób formy czasownika *беше*; na przykład między formami *тие дошле* / *тие беше дошле* nie ma merytorycznej różnicy, mimo że zastosowane zostały różne czasy.

W tekstach macedońskich spotykamy się z niekonsekwencją w użyciu form kategorii świadka, ale wynika to przede wszystkim z faktu uznania przez nadawcę bądź źródła informacji, bądź też samej informacji za wiarygodną. Za-

bieg ten jest stosowany w celu uwiarygodnienia przekazu, dlatego też nie można mówić o nierzetelnym użyciu języka.

Kategoria świadka realizowana jest w różnych stylach językowych. W niniejszym artykule zajęłam się przede wszystkim charakterystyką tej kategorii w ramach stylu publicystycznego. Styl ten pełen jest wypowiedzi, w których, mimo że przekazują niezaświadczone wydarzenia, nie używa się l. formy. Dzieje się tak wtedy, gdy autor tekstu chce w ten sposób uwiarygodnić sądy i fakty w nim zawarte, na przykład:

Нашиот претседател и неговиот гостин се задржаа во срдечен разговор и разменија мислења за состојбите на Балканот.

W ramach stylu publicystycznego jedne formy mogą być użyte w sensie ironicznym, na przykład:

Според овие извори ние Македонците не сме постоеле!

W artykułach prasowych stosowany jest czas *минато-определено* w momencie, gdy autor chce podkreślić, że wierzy w źródło pozyskanych przez siebie informacji. Czas *минато-неопределено* używany jest wtedy, gdy nadawca treści wyraża ironię lub dystans w stosunku do przekazywanej wiadomości.

Na koniec przeanalizuję stopień realizacji omawianej przeze mnie kategorii na podstawie tekstów codziennej prasy macedońskiej zamieszczonych w Internecie. Opierając się na przywołanych przeze mnie przykładach, postaram się wykazać, w jakim stopniu kategoria *прекажаност* stosowana jest w stylu publicystycznym. W przytaczanych artykułach prasowych wyłuszczone zostały formy wskazujące na kategorię nieświadka, a analizie poddałam także pozostałe czasowniki.

„Руси убија Чеченец, а шестмина ранија”

Еден Чеченец е убиен, а шестмина се ранети завчера вечер на една приватна забава близу Салцбург во Австрија, кога пред полноќ во објектот упаднале вооружени лица. Тие со истрели и ножови ги нападнале само Чеченците, а веднаш потоа со автомобил исчезнале во непознат правец. Според сознанието на полицијата, напаѓачите биле Руси.

„Вечер”, 19.08.2006, br. 13276

Nagłówek zawiera dwa czasowniki — *убија* i *ранија* — użyte w czasie *аорист* — co pozornie mogłoby wskazywać, że autor tekstu był świadkiem wydarzenia, które opisuje. Najprawdopodobniej jednak czas ten został celowo zastosowany, aby podkreślić wiarygodność i ważność przekazywanej informa-

cji. W dalszej części tekstu autor stosuje już prawidłowe formy czasu *минато неопределено* właściwe kategorii świadka.

„Солидна понуда — малку спектакуларност на охридските сцени”

[...] Со малку спектакуларниот, со многу музички настани, а малку атрактивни театарски претстави помина годинашното издание на нашиот најголем летен меѓународен фестивал — Охридско лето, кој беше затворен синоќа со концерт на хорот „Мадригал” од Романија. Педесетина концерти, претежно на класична музика, театарски претстави, балетски проекти и концерти на џез и рок — групи во изминатите 40 дена беа изведени во Античкиот Театар во Долни Сарај, во црквата „Св. Софија” и во Центарот за култура „Григор Прличев” во Охрид. Настапија неколку десетици музичари, театарци, вокалисти и танцувачи од дваесетина земји од светот. [...] Според многумина наши уметници што проследија дел од содржините, фестивалот поминал со добра, но не и со ексклузивна програма. Меѓу коментарите што можеа да се чујат во Охрид е дека годинава недостигнале повеќе имиња од врвот на светската и популарна уметничка сцена. Според писателот и советник во Министерството за култура, Иван Цепароски, Охридско лето било добро организирано, но додава дека од следната година треба да има и повеќе џез или рок — концерти. [...] Тие настани беа добро организирани, а музичарите беа одлични. В година фестивалот треба да си го задржи класичниот дел од програмата, но треба да се стави поголем акцент и на популарниот дел од програмата, каде што би биле вклучени повеќе концерти како тој на „Леб и сол” или концерти на познати џез и рок — изведувачи — вели Цепароски. Еден од најпосетените настани беше концертот на групата „Леб и сол”, која до последно место го исполни Античкиот театар. Со големо внимание и интересирање помина и концертот на Брајан Фери и „Рокс мјузик”, кои одржаа концерт во салата „Билјанини Извори” [...]. Годинава за Охридско лето биле потрошени околу 23 милиони денари. Парите биле обезбедени од Клубот на пријатели на фестивалот, од спонзори и од Министерството за култура.

„Дневник”, 21.08.2006

W artykule tym mieszają się wzajemnie formy czasów przeszłych, w zależności od sytuacji, w jakiej użyty został czasownik. Na początku, gdy autor opisyje festiwal, stosuje formy czasu *минато неопределено*. Można z tego wnosić, że brał czynny udział w organizowanych imprezach. Przytaczając opinie innych uczestników koncertów, w tekście używa form czasu *минато неопределено* — zgodnie z wykładnikami kategorii świadka. Cytując natomiast opinie biorących udział w festiwalu, posługuje się formami czasowników występujących w imperfekcie lub aoryście — ze względu na to, że osoba opowiadająca była bezpośrednim świadkiem opisywanych wydarzeń.

Z przytoczonych przeze mnie tekstów prasowych wynika, że różnica między przekazem pośrednim a bezpośrednim jest bardzo wyraźna w świadomości językowej Macedończyków. Nie mają oni żadnych wątpliwości, jeśli chodzi o stosowanie odpowiednich form kategorii świadka. Informują w ten sposób odbiorcę tekstu o okolicznościach przez siebie opisywanych — wskazują, czy uczestniczyli w wydarzeniu, czy też nie lub wyrażają swój stosunek do przekazywanych treści. Efekt ten uzyskują dzięki kategorii *прекажаност*, w innych językach zaś można go osiągnąć za pomocą odpowiednich środków leksykalnych.

Literatura

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, 1999. Red. K. POLAŃSKI. Wrocław.

ГАЈДОВА У., 2002: *Модалност — граматикализација во македонскиот глаголки систем*. „Славистички студии” [Скопје], бр. 10.

КОНЕСКИ Б., 1967: *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.

Македонско-полски и полско-македонски речник, 1990. Red. Б. ВИДОЕСКИ, В. ПЯНКА, З. ТОПОЛИЊСКА. Warszawa—Skopje.

МИНОВА-ЃУРКОВА Л., 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје.

МИНОВА-ЃУРКОВА Л., 2003: *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје.

MAGDALENA BŁASZAK

Realization of witness category in modern literary Macedonian language based on daily press

Summary

The category of witness in the modern literary Macedonian language on the example of press articles. This paper investigates the use of the category of witness which is present in the modern Macedonian language and which does not exist in Polish. It offers a comprehensive description of the conditions of its application: tenses, by means of which it can be expressed (aorist and imperfect) as well as its dependance on the stylistic form and genre. Furthermore it examines its forms and stylistic functions and presents the researchers' opinions on this matter. The application of the category of witness is presented on the example of press articles in which the difference between direct and indirect press messages is most visible. Additionally press articles contain many exceptions to the regular use of the described category.

Магдалена Блашак

**Осуществление категории свидетеля в современном македонском языке
на примере пресс-текстов**

Резюме

Вышеуказанная статья представляет категорию свидетеля существующую в современном македонском языке, которой нет в польском языке. Определяет условия ей применения: времена использованные для её изображения (аорист и имперфект), зависимость от стилистической формы и вида текста. Изучает её формы и семантические функции, а также представляет точки зрения учёных относительно этой категории. Применение категории свидетеля было указано на примере пресс-текстов, где ясно видна разница между переводом посредственным и непосредственным, которые тоже содержат многочисленные исключения от использования категориальных показателей обсуждаемого феномена.